

EPIGRAMĂ FUNERARĂ DIN CALLATIS*

Descoperiă în 1965 la Mangalia, în mod întâmplător, stela funerară pe care o studiem face parte din colecția Muzeului de Arheologie din Constanța (inv. 7109). Se prezintă ca o placă de marmoră rectangulară, puțin mai largă la bază, și cu dimensiuni modeste: înălțimea 45,2 cm., lățimea jos 36,5 cm, iar sus 35 cm., grosimea 11,2 cm. Pe părțile laterale se află trei cavități (1,6 × 1,4 cm; 2,3 × 1,5 cm; 1,5 × 1 cm), folosite pentru fixarea cramponelor.

În centrul stelei, într-o nișă adincă de 2,7 cm, înaltă de 29 cm și cu o lățime aproape egală cu înălțimea, se află un basorelief (Pl. I), care figurează două personaje masculine în picioare, ținându-se de mână. Cel din stînga poartă tunică și togă. Capul său pare a fi fost puțin ridicat și întors spre celălalt personaj; trăsăturile feței sînt complet deteriorate. Gîtul este puternic reliefat. Brațul drept este îndoit din cot, iar mîna, distrusă azi, pare a fi reținut pe piept faldurile togii. Brațul stîng este acoperit de togă, antebrațul este liber, întins către celălalt personaj, pentru a-i da mîna. Labele picioarelor sînt distruse. Personajul din dreapta este înveșmîntat de asemenea cu tunică și togă. Cu capul întors spre stînga, el pare a se adresa primului personaj; trăsăturile feței nu se mai pot distinge. În mîna stîngă pare a ține un obiect, nedeslușit. Brațul drept iese de sub togă, întins spre personajul din stînga, pe care îl ține de mîna. Picioarele sînt reprezentate din profil, spre stînga, sprijinindu-se pe un plan mai înalt decît marginea inferioară a nișei, pe care stă primul personaj.

Se remarcă disproporțiile anatomice — capetele sînt prea mari față de înălțimea trupurilor, brațele îndoite sînt prea lungi. Brațul stîng al primului personaj este mai bine proporționat, în schimb apare aproape dislocat din umăr, într-o mișcare exagerată. Deosebit de stîngace este

* Această stelă funerară ne-a fost oferită pentru publicare de către directorul Muzeului de arheologie din Constanța, tov. Adrian Rădulescu, căruia îi adresăm și cu această ocazie mulțumirile noastre. Studiul de față a făcut obiectul comunicării pe care am prezentat-o la 25 octombrie 1972 la Sesiunea științifică a Muzeului de arheologie din Constanța. Cu excepția fotografiei Pl. I, pe care o datorăm bunăvoinței tov. Adrian Rădulescu, fotografiile și desenele aparțin autorului.

Planșa I

și reprezentarea picioarelor personajului din dreapta, din profil perfect, deși trupul îi apare frontal. Faldurile togilor sînt ample, greoaie, cu cutele mult adîncite, dînd impresia de rigiditate.

Sub aspectul realizării artistice, basorelieful poartă amprenta artei romane provinciale, dar compoziția trădează o tradiție greacă. O altă stelă callatiană, databilă în secolul al II-lea î.e.n. reprezintă — de data aceasta frontal — un adult și un copil, ambii în picioare, ținîndu-se de mîna lîngă prora unei corbăii. Partea superioară a acestei stele este spartă; inscripția de sub basorelief păstrează numele unuia din personajele reprezentate: Ἀπολλώνιος Ἐπιστάτου¹. Personajele din relieful nostru se țin și ele de mîna, însă nu apar perfect frontal, ci puțin întoarse unul către celălalt, amintind, ca atitudine, un tip iconografic funerar destul de bine atestat încă din epoca clasică, din Nordul Pontului Euxin pînă în Egipt, — acela a două personaje în picioare, care se salută dîndu-și mîna².

Sub relief, aproximativ în dreptul fiecărei figuri, este gravat cîte un nume, avînd un patronimic comun: cei doi callatieni erau frați, Menecrates și Apollonios, fii ai lui Apollonios (cf. *infra* p. 284, r. 9—10).

Cîmpul inscripției încadrează sus și jos basorelieful. Gravura este regulată, îngrijită. Sînt vizibile liniile trasate în prealabil de lapicid („réglage“). Literele din primele opt rînduri sînt înalte de 8 mm., cele din ultimele două rînduri variază între 11 și 14 mm. Ca particularități paleografice, semnalăm pentru literele triunghiulare *apices* marcate în partea superioară; *mu* evoluează spre forma cursivă, pe care *omega* o reproduce deja; *sigma* are formă lunară, de asemenea *epsilon*, a cărui bară mediană este detașată; hastele oblice ale lui *kappa* nu aco-

¹ C. Preda, Em. Popescu, P. Diaconu, Materiale și cercetări arheologice 8 (1962), p. 451, fig. 9, b; fotografie în *Istoria României*, vol. I, 1960, p. 206, fig. 47 și la D. M. Pippidi, *Balkan Studies* 6 (1965), Pl. VI; G. Bordenache, *Dacia*, n.s. 4 (1960), p. 497, n. 6, fig. 9, interpretează cele două personaje ca fiind „i due bambini... rimasti sulla spiaggia ad attendere inutilmente il padre del quale la prora ricurva d'una barca simboleggia il mestiere e la morte sul mare“. J. și L. Robert, *Bulletin Epigraphique*, 1962, 225, consideră că „le personnage à droite, avec large chapeau, est le défunt lui-même près de son navire“. Este posibil ca în registrul de deasupra basoreliefului, distrus acum, să fi fost gravat și numele celuiilalt personaj figurat de basorelief. După caracterele paleografice, propunem datarea inscripției în secolul al II-lea î.e.n.

² A. Conze, *Die attischen Grabreliefs*, Berlin, 1900, Bd. I—II, scene cu două sau mai multe personaje reprezentate pe stele funerare sau pe lekythoi, pp. 213—216; 230—247 și planșele Bd. II, 2, nr. 196—197, 214—215, 217, 220—228, 230—233, 235—237, 239—241. — Kieseritzky — Watzinger, *Griechische Grabreliefs aus Südrussland*, Berlin, 1909, 335, 336, 341, 361, 362, 367, 371, 374, 378, 380, 381, 406, 412, 417, 418, 423, 540—542 și Pl. 37—38. — N. Firatli — L. Robert, *Les stèles funéraires de Byzance gréco-romaine*, Paris, 1964, p. 101, n. 153, Pl. 39; p. 101, n. 155, Pl. 62; posibil și p. 101, n. 154, Pl. 38. — IG II/III², 10665; cf. Chr. W. Clairmont, *Gravestone and Epigram. Greek Memorials from the Archaic and Classical Period*, Mainz, 1970, p. 113, n. 36, Pl. 18. — W. M. Calder, *MAMA, 7, Monuments from eastern Phrygia*, 1956, p. 93, n. 407. — E. Bernand, *Inscriptions métriques de l'Égypte gréco-romaine. Recherches sur la poésie épigrammatique des Grecs en Égypte*, Annales littéraires de l'Université de Besançon, vol. 98, Paris, 1969, p. 265, n. 66, Pl. 15.

peră înălțimea hastei verticale. În timp ce primele opt rinduri prezintă în mod consecvent aceste caracteristici, ultimele două rinduri oferă, tot în mod consecvent, câteva deosebiri: *alpha* are bara frintă, *epsilon* și *sigma* sînt rectangulare, *omega* reia forma cunoscută în secolul I e.n. Aceste variații paleografice — prezența unor arhaisme alături de forme mai evolute — sînt curente în epoca dinastiei Severilor și permit în ansamblu datarea inscripției către sfîrșitul secolului al II-lea și începutul secolului al III-lea e.n.

Mutilat foarte puțin la începutul primelor trei rinduri, dar grav avariat în rîndul 8 printr-o serie de ciocănituri practicate pe marginea superioară a nișei, textul inscripției³ se prezintă astfel (fig. 2):

(deasupra reliefului)

[Εἷς τ]ύμβος δύο κεύθει ἰῆ ὑπὸ νυκτὶ καλύπτων'

[ν]ηδύος οὐς ὁμόθεν Μοῖρ' ἐνέθηκε λίνω,

[Ἄ]τροπος ὄν μὲν ἄκουρον, ὑφήλικα τοῦδ' ἕτερόν με,

δοίοισιν γενέταις πένθος ἄλαστον ἔχιν'

5 οὖνομ' Ἄπολλώνιος πατὴρς φέρω, ὅς δὲ τὸ πάππου
κῆνο Μενεκράτεος· ἔββεσε δ' ἀμφοτέρ[α].

στέμμασι [δ]᾽ ἐκ προγόνων κ[ηρ]υσσόμεθ' ο[ὔνεκα] πάτραν

ῥυό[μ.εθ]᾽ — ∪ ∪ — / — ∪ ∪ — ∪ ∪ — .

(sub relief)

Μενεκράτης καὶ Ἄ[π]ολλώνιος οἱ τοῦ

10 Ἄπολλωνίου *uac.* χαίρετε.

La începutul rîndului 1, lacună de 3-4 litere. Restituirea [εἷς τ]ύμβος (posibil [ἴς τ]ύμβος) față de un eventual [ὁ τ]ύμβος este reclamată de metrică. De altă parte, restituirea se sprijină pe atestarea în alte epigrame a aceiași opoziții între mormîntul unic și cei doi sau mulți defuncți — uneori chiar frați — pe care-i adăpostește: εἷς δὲ τάφος δισσων, κάλπις μία⁴; εἷς δὴ ἀδελφειοὺς ἐπέχει τάφος⁵; εἷς πάλιν ἡμᾶς ... τύμβος ἀπεκδέχεται⁶; τοῦσδ' ἐν πέλαγος, μία ναῦς, εἷς τάφος ἐκτέρισεν⁷; [καὶ τ]άφος εἷς φθιμένους δέξατο γηραλείους⁸; ἀπήγαγεν εἷς ἕνα τύμβον νοὺς δισσοῦς⁹; τὰς δύο Μοῖρ' ὀλοῆ

³ Mulțumim și pe această cale colegilor Liana Lupaș și Dan Slușanschi, de la Institutul de Lingvistică al Academiei R. S. România, pentru prețiosul ajutor pe care ni l-au dat pentru editarea acestei inscripții.

⁴ W. Peek, *Griechische Vers-Inschriften*, Band I. *Grab-Epigramme* (citată în continuare W. Peek GV, I), Berlin, 1955, 1263, 5 (epigrama funerară a doi frați).

⁵ *Anth. Pal.*, Les Belles Lettres, 1960, VII, 323, 1.

⁶ Ad. Wilhelm, *Mélanges Bidez* 1013 și *id.*, *Nachrichten von der Akademie der Wissenschaften in Göttingen* 1939, pp. 140-142 (*non vidi*; *apud* L. Robert, *Inscriptions métriques, Gnomon* 1959, p. 9 (Opera minora selecta, vol. III, 1969, p. 1648); W. Peek, GV, I, 260, prezintă o restituire diferită).

⁷ *Anth. Pal.* VII, 650 bis (epigramă atribuită lui Simonides); cf. *ibid.* 270, 1-2: Τοῦσδε . . . ἐν πέλαγος, μία νῆς, εἷς τάφος ἐκτέρισεν și nota 1, p. 171.

⁸ W. Peek, GV, I, 1715, 3 (epigramă a trei frați).

⁹ *Ibid.*, 1606, 5-6.

Planşa II

καὶ τάφος εἰς ἔλαβεν¹⁰. — Rîndul 2, la început, lacună de o literă, din care se mai păstrează însă o hastă verticală. — Rîndul 3, la început lacună de o literă, din care se mai vede extremitatea inferioară a unei haste oblice spre stînga. Ὑφῆλιξ, neatestat de Liddell-Scott-Jones, este, după opinia Lianeii Lupaș¹¹, un compus al lui ἦλιξ, format în mod regulat, asemenea celorlalți compuși atestați în epigramele funerare¹². Dan Slușanschi apreciază că sensul și construcția lui ὄφηλιξ sînt similare cu ale corespondentului în limba latină *suppar* (cf. de ex. Cic. *Brut.* 29). — Rîndul 7, după στέμματα vizibile cele două haste oblice ale unei litere triunghiulare; după προγόνων urmează K, apoi trei haste verticale, urmate de YCCOMEΘ, după care O a cărui parte inferioară este spartă; urmează început de hastă oblică spre stînga, lacună de două litere, apoi K, a cărui hastă verticală e spartă jos și după care se vede extremitatea superioară a unei litere triunghiulare. — Rîndul 8 este distrus aproape în întregime. După PYO sînt vizibile primele două haste

¹⁰ *Ibid.*, 1944, 6.

¹¹ L. Lupaș, *Un nouveau mot grec*: ὄφηλιξ, *Studii Clasice* 15, 1973, p. 139.

¹² La W. Peek, *GV*, I, se întîlnesc ὀμήλιξ, ὀμοῆλιξ, ὀμηλικία, ὀμηλικίος, συνῆλιξ și συνομήλιξ: ὀμήλικα 1270,5; 1466,5; ὀμήλικες 800,5; 953,5; 997,1; 1246,1; ὀμήλικας 1879,3; 1935,7; ὀμοῆλικος 1702,1; ὀμηλικίη 1064,3; 1680,6; ὀμηλικίη 1329,3; ὀμηλικίην 1050,3; ὀμηλικίους 1155,5; συνῆλικες 1797,7; συνομήλικες 1680,13.

ΘΙΣΤΥΜΒΟΣΔΥΟΚΕΥΟΘΙΗΥΠΟΝΥΚΤΙΚΑΛΥΠΤΩΝ
 ΝΗΔΥΟΣΟΥΣΟΜΟΘΕΝΜΟΙΡΕΝΕΘΗΚΕΛΙΝΩΙ
 ΑΤΡΟΠΟΣΟΝΜΕΝΑΚΟΥΡΟΝΥΦΗΛΙΚΑΤΟΥΔΕΤΕΡΟΝΜΕ
 ΔΟΙΟΙΣΙΝΤΕΝΕΤΑΙΣΤΕΝΘΟΣΑΛΑΣΤΟΝΕΧΙΝ
 ΟΥΝΟΜΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΠΑΤΡΟΣΦΕΡΩΟΣΔΕΤΟΠΑΠΠΟΥ
 ΚΙΝΟΜΕΝΕΚΡΑΤΕΟΣΕΖΒΕΣΣΕΔΑΜΦΟΤΕΡΑ
 ΣΤΕΜΜΑΣΙΑΕΚΠΡΟΓΟΝΩΝΝΗΥΣΟΜΕΘΟΥΣΑΤΑΤΡΑΝ
 ΡΥΟΜΕΘΟΝ ^{ΑΙΟ} ^Α ^{ΙΟ} ^{ΑΙΟ}

ΜΕΝΕΚΡΑΤΗΣΚΑΙΑΠΟΛΛΩΝΙΟΣΟΙΤΟΥ
 ΑΠΟΛΛΩΝΙΟΥΧΑΙΡΕΤΕ

Planșa III

ale literei M; urmează partea superioară a unui *epsilon* sau *sigma* lunar, apoi partea superioară a unei litere rotunde (Θ sau Ο); citim : ρύό[μ̄εθ] —. După lacună de o literă, urmează jumătatea superioară a unui N; lacună mai mare, de 8—9 litere, după care este vizibil unghiul superior al unei litere triunghiulare (Α, Δ sau Λ), urmată de IO; din nou lacună de două litere, apoi partea superioară a unei haste oblice spre dreapta și Α; lacună de trei litere, după care se vede jumătatea superioară a unei haste verticale și partea superioară a unei litere lunare (Ε sau C); lacună de 4—5 litere, apoi unghiul superior al unei litere triunghiulare (Α, Δ sau Λ), Ι și C. Deci rîndul 8 s-ar prezenta astfel :

ΡΥΟΛ Ο Ο Ν Α Ι Ο . . . Α . . . Ι Ο Α Ι C

— Rîndul 9, după ΚΑΙΑ vizibile extremitățile inferioare a două haste verticale.

Traducere : Un singur mormînt ocrotește, ascunzînd sub o singură noapte, doi (defuncți, proveniți) din același pîntece, pe care, cu firul (său), i-a așezat în (mormînt) Moira Atropos, pe unul înainte de a-și fi tăiat pentru întîia oară barba, iar pe celălalt, pe mine, puțin sub vîrsta aceluia, (astfel ca) ambii părinți să aibă o jale nestînsă. Eu port numele Apollonios, al tatălui, iar celălalt pe acela al bunicului Mene-crates; pe amîndouă (numele) le-a stins. Cu cununi din strămoși sîntem vestiți de crainici, pentrucă apărăm patria Menecrates și Apollonios ai lui Apollonios, rămîneți cu bine !

Primele opt rînduri ale inscripției reprezintă o epigramă funerară, în distih elegiac. Fiecare rînd corespunde unui vers, iar rîndurile cu pentametri sînt gravate în retragere față de cele cu hexametri.

Din punctul de vedere al limbii, sînt de semnalat două particularități; închiderea vocalei $\epsilon\iota > \iota$ ¹³, în $\epsilon\chi\iota\nu$ (r. 4)¹⁴ și în $\kappa\acute{\iota}\nu\omicron$ (r. 6)¹⁵, și grafia $\epsilon\zeta\beta\epsilon\sigma\epsilon$ ($\xi\sigma\beta\epsilon\sigma\epsilon$) în r. 6¹⁶. Ambele fenomene sînt curențe în secolele II-III e.n., din care datează inscripția.

Epigrama este remarcabilă nu numai prin lungime — patru distihuri —, ci și prin corectitudinea versificației, de tradiție homerică. Metrica a impus în r. 1 scurtarea diftongului final înainte de inițiala vocalică pe timpul slab: $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ $\overset{\sim}{\iota}\eta$ $\overset{\sim}{\upsilon}\pi\omicron$ În rîndurile 3, 5, 6, 7 grupul *nuta cum liquida* face poziție ($\overset{\sim}{\Delta}\tau\rho\omicron\pi\omicron\varsigma$, $\overset{\sim}{\pi}\alpha\tau\rho\acute{\omicron}\varsigma$, $\overset{\sim}{\text{Μ}}\epsilon\nu\epsilon\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\epsilon\omicron\varsigma$, $\overset{\sim}{\pi}\acute{\alpha}\tau\rho\alpha\nu$). Introducerea numelor proprii în vers a ridicat anumite dificultăți, rezolvate în rîndul 5 printr-o *synizesă* ($\overset{\sim}{\omicron}\upsilon\theta\nu\omicron\mu\prime$ $\overset{\sim}{\Delta}\rho\omicron\lambda\lambda\acute{\omega}\nu\iota\omicron\varsigma$. . .), iar în rîndul următor prin plasarea numelui $\overset{\sim}{\text{Μ}}\epsilon\nu\epsilon\kappa\rho\acute{\alpha}\tau\epsilon\omicron\varsigma$ la sfîrșitul primului hemistih, astfel încît apariția unei silabe scurte în locul unei silabe lungi să fie imediat urmată de cezură.

R. 1 — Pentru opoziția dintre mormîntul unic și numărul defuncțiilor pe care-i adăpostește cf. analogiile citate mai sus, p. 284 și notele 5—10. — Expresia $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$. . . $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$, fără a fi prea frecvent atestată, este totuși un loc comun în epigramele funerare. O întîlnim într-o inscripție metrică din Egipt: $\mu\epsilon$ $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$ ¹⁷ și, în variantele $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ $\mu\omicron\rho\rho\acute{\alpha}\nu$ $\tau\acute{\alpha}\phi\omicron\varsigma$ ¹⁸ și $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ $\mu\epsilon$ $\tau\acute{\alpha}\phi\omicron\varsigma$ ¹⁹ în epigrame descoperite la Panticapaeum și la Kamenovo. Ideea se regăsește în expresii precum: $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ $\chi\theta\acute{\omega}\nu$ ²⁰, $\kappa\acute{\omicron}\nu\iota\varsigma$ $\eta\delta\epsilon$ $\kappa\epsilon\upsilon\theta\epsilon\iota$ ²¹, $\kappa\epsilon\upsilon\theta\iota$ $\gamma\alpha\iota\alpha$ $\phi\acute{\iota}\lambda\eta$ $\mu\epsilon$ ²². Aceeași temă a mormîntului care acoperă, ascunde pe defunct este mult mai frecvent prezentă în epigrame în expresii apropiate de $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$. . . $\kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\omega\nu$: $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$ $\upsilon\pi\acute{\omicron}$ $\kappa\rho\eta\pi\acute{\iota}\delta\iota$ $\kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\epsilon\iota$ ²³, $\mu\epsilon$ $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$. . . $\kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\epsilon\iota$ ²⁴, $\sigma\mu\epsilon\iota\kappa\rho\acute{\omicron}\varsigma$ $\omicron\upsilon$ $\sigma\mu\iota\kappa\rho\acute{\omicron}\nu$ $\kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\pi\tau\omega$ $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron$ $\acute{\alpha}\nu\delta\rho\alpha$ ²⁵, $\tau\acute{\alpha}\phi\omicron\varsigma$ $\acute{\alpha}\nu\phi\iota\kappa\alpha\lambda\acute{\upsilon}\psi\alpha\varsigma$ ²⁶, sau în variantele $\tau\acute{\upsilon}\mu\beta\omicron\varsigma$. . . $\kappa\rho\acute{\upsilon}\pi\tau\epsilon\iota$ ²⁷

¹³ Pentru inscripțiile descoperite pe teritoriul R. P. Bulgaria și în Dobrogea, cf. G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie. Phonétique et morphologie*, Sofia, 1943, p. 36.

¹⁴ G. Mihailov, *ibid.*, p. 196, r. 36 înregistrează forma $\epsilon\pi\epsilon\sigma\chi\iota\nu$ pentru $\epsilon\pi\iota\sigma\chi\epsilon\iota\nu$ adăugăm forma $\epsilon\chi\iota\nu$ în epigrama din Tomis publicată de G. Tocilescu, *Arch.-Epigr. Mitth. Oesterr.* 6 (1882), p. 23, n. 58, r. 2; G. Mihailov, *Ann. Univ. Sofia, fac. hist.-philol.* 39 (1942—1943), p. 24, n. 18, r. 2: $\epsilon\chi\iota\nu$ $\lambda\upsilon\pi\alpha\varsigma$ $\epsilon\pi\omega\delta\upsilon\nu\iota\omicron\upsilon\varsigma$.

¹⁵ G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie*, p. 151, r. 43 înregistrează forma $\acute{\epsilon}\kappa\iota\nu\omicron$ (Solun).

¹⁶ Pentru $Z > z$ și pentru transcrierea lui σ sonor prin z , cf. G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques*, p. 79, r. 15—20; grupul $\sigma\beta > z\beta$ nu este menționat. Pentru $\kappa\alpha\tau\alpha\zeta\epsilon\sigma\theta\epsilon\iota\varsigma$ cf. E. Bernand, *Inscriptions métriques de l'Égypte gréco-romaine*, p. 303, n. 74, 2 și p. 304. — $\acute{\alpha}\pi\omicron\zeta\beta\acute{\epsilon}\sigma\omega$, W. Peek, *GV*, I, 1397, 4.

¹⁷ E. Bernand, *op. cit.*, p. 49, n. 4, 1—2.

¹⁸ W. Peek, *GV*, I, 848, 5.

¹⁹ G. Mihailov, *I. G. Bulg.* III, 2, 1673, 5—6 (epocă romană).

²⁰ W. Peek, *GV*, I, 1447, 1.

²¹ *Ibid.*, 556, 1—2.

²² *Ibid.*, 1113, 9.

²³ *Ibid.*, 502, 1.

²⁴ *Ibid.*, 538, 1—2.

²⁵ *Ibid.*, 588, 1.

²⁶ *Ibid.*, 491, 1.

²⁷ *Ibid.*, 768, 1; 559, 1—2; 774, 1; 536, 1.

τύμβος ἔκρυψεν²⁸, μεικρὸς ἔκρυψε τάφος²⁹; κρύπτει τάφος³⁰, τάφος ἐν κόλποις κρύπτει³¹, σῆμα καλύπτει³². Ca și în epigrama noastră, aceste expresii apar de obicei în primul vers, uneori chiar la începutul acestuia. — Tema nopṭii, a întinericului, curentă în epitafele metrice³³, este prezentă în a doua parte a versului. De fapt, construcția ὑπὸ νυκτι καλύπτων amintește expresiile homerice σάωσε δὲ νυκτι καλύψας (Il. 5,23), ἀμφὶ δὲ ὅσσε κελαινὴ νύξ ἐκάλυψε (Il. 5,310), cu ecou în poezia funerară, după cum dovedește această epigramă callatiană, sau o epigramă din Rhodos: κελαινοφασεῖ δ' ὑπὸ νυκ[τι] κεῖμαι³⁴.

R. 2. — Ideea că moartea este determinată de Moire, foarte frecvent exprimată în epigramele grecești³⁵, apare în inscripția din Callatis cu referire precisă la firul vieții. Este firul pe care Moirele îl torc, mai încet sau mai repede, în sens normal sau, uneori, în sens invers³⁶. Această temă, care are și o funcție de consolare³⁷, revine în epigrame în formulări destul de variate: moartea a survenit pentru că firul Moirelor a fost tors astfel³⁸, sau pentru că a fost isprăvit³⁹, el a luat, a răpit pe defunct dintre cei vii⁴⁰. Μοῖρ' ἐνέθηκε λίνω (sc. ἐν τῷ τύμβῳ) pare a nu fi o expresie curentă, luată din repertoriul de care dispuneau autorii de epigrame. Este concisă, eliptică chiar, construită cu cuvinte alese (ἐντίθημι nu este asociat cu Μοῖρα în mod obișnuit, iar λίνον este mai rar folosit decât μίτος sau νῆμα⁴¹). Singura analogie pe care am întâlnit-o, destul de apropiată ca sens și construcție, apare într-o epigramă din Thasos, din sec. I—II e.n.:

ἐνδεκαέτη τάφος με Οὐαλερίου πατρός
Οὐαλέριον ἴσχει τλήμοσιν Μοιρῶν λίνους⁴².

²⁸ *Ibid.*, 503, 1.

²⁹ Gh. Ștefan, *Buletin Științific, C, Acad. R.P.R., Tomul I, Nr. 1 (1943)*, p. 31—32, fig. 1; I. Stoian, *Tomitana*, 1962, p. 199, n. 3, pl. LI, fig. 1; W. Peek, *Studii Clasice* 6 (1964), pp. 131—132, n. 22, pl. 8.

³⁰ W. Peek, *GV, I*, 500, 1.

³¹ *Ibid.*, 643, 9.

³² *Ibid.*, 524, 1.

³³ *E.g. ibid.*, 1522, 3—4; 1765, 1; 1938, 7; 1988, 11—12.

³⁴ *Ibid.*, 1248, 3—4.

³⁵ R. Lattimore, *Themes in Greek and Latin Epitaphs*, Urbana, 1962, pp. 150. sq.

³⁶ P. Roussel, *Les fuseaux des Moires*, *Rev. Ét. Gr.* 46 (1933), pp. 275—276; R. Lattimore, *op. cit.*, pp. 159—160.

³⁷ R. Latimore, *op. cit.*, p. 218; E. Bernard, *Inscriptions métriques de l'Égypte gréco-romaine*, p. 28. — Cf. W. Peek, *GV, I*, 1549, 1: οὐκ ἐπὶ σοὶ μούνη λίνα Μοῖρα; ἐ[κλωσ]αν; *ibid.*, 372,3: μὴ κλαῖε: Μοιρῶν γὰρ μίτος πάντας καλεῖ.

³⁸ W. Peek, *GV*, 1274, 2: ὡς κλώσσε μίτον Μοῖρα κρατέουσα: cf. *ibid.*, 736, 2; 963, 7; 1946, 5—6.

³⁹ *Ibid.*, 811, 4: [τὸ]ν Μοιρῶν ἐξετέλεσσα μίτον; cf. 366, 1; 407, 3.

⁴⁰ W. Peek, *GV, I*, 1320, 5: εἰ δὲ κμε καὶ Μοίρης μίος ἦγαγεν ἰς χάος ἐλθῆσιν; cf. *ibid.*, 729, 5; 672, 5: νῦν δὲ με Μοιρῶν μίτος ἤρπασε; cf. *ibid.*, 2086, 2; 1114, 1—2; E. Bernard, *op. cit.*, p. 259, n. 64, 4.

⁴¹ În culegerea citată a lui W. Peek, λίνον apare în 1549, 1: λίνα Μοῖρα; ἐ[κλωσ]αν; 1953,1: λίνα μοίρης; 2024,2, citat mai jos.

⁴² W. Peek, *GV, I*, 2024, 1—2.

O variantă mai deosebită se citește pe o stelă din Amorgos, contemporană cu aceea din Callatis :

κεῖται ἐν τὺνβῳ, φθιμένων νέκρων ἐνὶ χώρῳ,
τεσάρων ἐτέων, μοιριδίοισι μίτρο[ι]ς⁴³.

R. 3. — Invocarea nominală a uneia dintre Moire se întâlnește și ea destul de rar, fiind asociată fie cu ideea de toarcere a firului⁴⁴, fie cu aceea de răpire a defunctului⁴⁵, de suprimare a vieții și trimitere în mormânt⁴⁶. — În continuare, versul se concentrează aproape în întregime asupra vârstei fragede a celor dispăruți. Tema este specifică epigramelor dedicate copiilor, fetelor sau băieților tineri, a căror moarte apărea cu deosebire dureroasă, întrucât era prematură. deci nedreaptă și contrară legilor firii⁴⁷. De aceea epigramele menționează consecvent tinerețea acestor defuncți, în formulări mai vagi⁴⁸ sau prin desemnarea exactă a vârstei⁴⁹. — Alături de alte teme înrudite care descriu tinerețea sub diferite aspecte, apare tema primei bărbi a adolescenților, semn al unei vârste ce era mult prețuită. Propriu-zis, moartea era considerată prematură (ἄωρος θάνατος) anume atunci când se producea înainte de creșterea deplină a bărbii⁵⁰. Callatianul Menecrates era ἄκουρος, deci nu ajunsese încă a-și tăia barba pentru prima oară. iar fratele său, Apollonios, a fost aflat de moarte „puțin sub aceeași vîrstă“ : amîndoi frații erau deci considerați ca defuncți ἄωροι. — Pentru ὀφῆλιξ cf. *supra* p. 285 și notele 12—13.

R. 4. — Durerea celor doi părinți — temă în mod firesc frecventă în epitafe⁵² — este redată printr-o expresie de tradiție homerică, πένθος ἄλαστον ἔχειν. Întîlnită în *Iliada* (24.105 : πένθος ἄλαστον ἔχουσα μετὰ φρεσίν) și în *Odysseia* (1,342 : ἐπεὶ με μάλιστα καθίκετο πένθος ἄλαστον) cit și la Hesiod ('Ρέην δ' ἔχε πένθος ἄλαστον⁵³), expresia a devenit un loc comun al epigramelor funerare, fiind folosită destul de des. Spre exemplu, πένθος ἄλαστον ἔχη⁵⁴; πένθος ἄλαστον ἔχω⁵⁵; ἐνὶ

⁴³ *Ibid.*, 408, 2—3.

⁴⁴ *Ibid.*, 1649, 2.

⁴⁵ *Ibid.*, 1903, 9 ; 659, 3.

⁴⁶ *Ibid.*, 940, 1—2 ; 1904, 12—13.

⁴⁷ R. Lattimore, *op. cit.*, pp. 184—185 ; E. Bernand, *op. cit.*, p. 37.

⁴⁸ *E.g.* W. Peek, *GV*, I, 1789, 1—2.

⁴⁹ *Ibid.*, 1954, 8 ; 2003, 1 ; 1931, 2 ; 1815, 5 etc.

⁵⁰ R. Lattimore, *op. cit.*, pp. 197—198 ; cf. W. Peek, *GV*, I, 780, 5—6 și 2004, 11—12, comentate de E. Griessmair, *Das Motiv des Mors immatura in den griechischen metrischen Grabinschriften* (Commentationes Aenipontanae XVII), Innsbruck, 1966, pp. 61—62.

⁵¹ Pentru *δοῖός* în epigramele funerare din Bulgaria (Varna și Solun) cf. G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie*, p. 153, r. 33—34.

⁵² *E.g.* W. Peek, *GV*, I, 95, 3 : πατρὶ φίλωι καὶ μητρὶ λιπόντε ἀμφοῖμ μέγα πένθος ; cf. *ibid.*, 837, 3 ; 618, 4 ; 561, 5 ; 720, 5—6 ; 1123 ; 2 ; 731, 7.

⁵³ *Theog.*, 467, citat de P. Friedländer, H. B. Hoffleit, *Epigrammata. Greek Inscriptions in Verse. From the Beginnings to the Persian Wars*, Berkeley și Los Angeles, 1948, p. 33.

⁵⁴ E. Bernand, *op. cit.*, p. 327, n. 83, 12.

⁵⁵ W. Peek, *GV*, I, 2040, 24.

στέρνοις πένθος ἄλαστον ἔχων⁵⁶, la care se adaugă variante construite cu alte verbe: [δειλαι]οῖς γενέταις πένθος προλιπόντες ἄλαστον⁵⁷; Θένναι γενέται πένθος ἄλαστον ἀεί⁵⁸; λείψε φίλοις δὲ τοχεῦσι γόον καὶ πένθος ἄλαστον⁵⁹. Jalea părinților lui Menecrates și Apollonios trebuie înțeleasă ca amplificată de faptul că, împotriva unei desfășurări normale, copiii i-au precedat în moarte, sfârșindu-se înainte de vreme (cf. r. 3)⁶⁰.

R. 5—6. — Ca și în alte texte metrice, forma ioniană οὔνομα întrebuintată în versurile epice este curentă și în epigramele din regiunile vest-pontice⁶¹. — Cei doi tineri jeliți și-au primit numele potrivit tradiției grecești de a se da primului fiu numele bunicului, iar următorului, numele tatălui. Dacă, în Dobrogea, antroponimul Menecrates este atestat pînă acum o singură dată, la Tomis⁶², Apollonios este destul de frecvent întâlnit, chiar la Callatis, încă din epoca elenistică. Lista celor ce au contribuit prin secolul al III-lea î.e.n. la construirea templului lui Dionysos cuprinde nu mai puțin de trei atestări ale numelui⁶³; se adaugă o stelă funerară elenistică⁶⁴ și alte trei atestări, de atribuit epocii romane⁶⁵. Numele se întâlnește de cîteva ori la Histria⁶⁶, cît și la Tomis⁶⁷, la Hasiduluc-Cumpăna⁶⁸ și la Bărboși⁶⁹. — Verbul σβέννυμι (pentru grafia ἔζβεσε cf. *supra*, p. 287) revine foarte des în epigramele funerare, fie în relație directă cu personajul sau cu viața care

⁵⁶ *Ibid.*, 861, 6.

⁵⁷ *Ibid.*, 1140, 9.

⁵⁸ *Ibid.*, 1918, 16.

⁵⁹ *Ibid.*, 796, 9.

⁶⁰ R. Lattimore, *op. cit.*, pp. 187—191; cf. p. 184; P. Roussel, *Rev. Ét. Gr.* 46 (1933), p. 274.

⁶¹ G. Mihailov, *La langue des inscriptions grecques en Bulgarie*, p. 16, r. 35—40 și p. 17, r. 1—9; a se adăuga o epigramă funerară din Tomis, I. Stoian, *Tomitana*, 1962, p. 206, n. 9: οὔνομα μὲν μὲν ἔην Βαλέριος Μαίωρ.

⁶² Gr. Tocilescu, *Arch.-Epigr. Mitth. Oesterr.* 17 (1894), p. 91, n. 19: Βασσοῦς Μενεκράτους — În Bulgaria numele este atestat o dată la Apollonia și de două ori la Odessus, cf. G. Mihailov, *I. G. Bulg.* I², 392; 80; 47 bis, a 10.

⁶³ Th. Sauciu-Săveanu, *Dacia*, I (1924), pp. 317—324; O. Tafrafi, *Rev. Arch.*, 21 (1925), 1, pp. 258—266; *id.*, *Arta și Arheologia*, 1 (1927), pp. 29—33, n. 1; cf. B. Haussoullier, *Rev. Arch.* 21 (1925), 2, pp. 62—65; G. Glotz, *C. R. A. I.*, 1925, p. 287; A. Wilhelm, *Anzeiger Akad. Wien*, 65 (1928), pp. 128 sq.; *id.*, *Hermes*, 63 (1928), pp. 225—231; 364—366.

⁶⁴ Cf. nota 1.

⁶⁵ Th. Sauciu-Săveanu, *Dacia*, 9—10 (1941—1944), p. 283, n. 2. — *SEG*, I, 327. — N. Gostar, *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, 1964, p. 73.

⁶⁶ V. Pârvan, *Histria VII*, ARMSI, Seria III, tom 21 (1923), p. 4, n. 3. — *Ibid.*, p. 45, n. 39. — *Ibid.*, p. 91, n. 59. — V. Pârvan, *Histria IV*, ARMSI, Seria II, tom 36 (1914), p. 596, n. 20, r. 29 și 94. — S. Lambrino, *Revue des Etudes Roumaines*, 5—6 (1960), pp. 180—187, r. 2; (H. Bengtson, *Historia* 11 (1962), pp. 18—28); cf. D. M. Pippidi, *Contribuții la istoria veche a României*², 1967, pp. 186—221; I. I. Russu, *Apulum* 6 (1967), pp. 123—144; *SEG* 24 (1969), 1095.

⁶⁷ *Syll.*⁴ 731; *SGDI*, 5545; I. Stoian, *Tomitana*, 1962, pp. 79—81, r. 52 (col. dr.). — I. Stoian, *Tomitana*, p. 173, pl. 46, fig. 2. — A. Rădulescu, *Noi monumente epigrafice din Scythia Minor*, 1964, p. 155, n. 10 — *CIL*, III, 7559.

⁶⁸ Gr. Tocilescu, *Arch.-Epigr. Mitth. Oesterr.* 19 (1896), p. 222, n. 29.

⁶⁹ *CIL*, III, 1587 a = 6219. — Pentru numeroasele atestări ale numelui în Bulgaria cf. indicii la G. Mihailov, *I. G. Bulg.*, I², II, III, III², IV.

s-a stins (ἐσβέσθη δ' ἐπτακακισχοσέτης⁷⁰; εἶκοσι καὶ ἐνὶ κῆρα καταΐβεσθεις ἐνιαυτῶν⁷¹; παρθένε . . . ἐσβέσθη⁷²; ἀλλὰ πατὴρ μὲν ἐμεῖο λυγρὸς [βίον ἔσβ]εσ[ε πότμος⁷³]; κατέσβετο καὶ γλυκὺς αἰὼν⁷⁴), fie în diferite alte metafore. Agentul este uneori Hades, Tyche, Ares⁷⁵, și adesea chiar Moira, ca în epigrama callatiană: καὶ γὰρ σὴν ἄφνω ἐσβεσε Μοῖρα βίην⁷⁶; ἄρτι με . . . Μοῖρην [σ]βέσε⁷⁷; ἀλλὰ με Μοῖρα ἐσβεσεν, ἐσβεσε Μοῖρ' ὅλοη πιτυτὸν παῖν⁷⁸; (Μοῖρα) τοίην ᾧ μέγα νηλεῖς ἐσβεσεν ἀγλατήν⁷⁹. Μοῖρα... Ἄτροπος... ἔζβεσε δ' ἀμφοτέρα (ὀνόματα) se înscrie deci în această serie de metafore care, cu variații destul de mici, redau moartea prin imaginea stingerii vieții, a luminii zilei, a făcliilor de nuntă. Varianta din epigrama callatiană, aceea a stingerii numelor, nu am întâlnit-o încă în alt epitaf. Dat fiind faptul că Menecrates și Apollonios purtau numele tatălui, respectiv al bunicului lor, expresia ἐζβεσε δ' ἀμφοτέρα (sc. ὀνόματα) sugerează faptul că acești doi tineri erau ultimii reprezentanți ai familiei și că moartea lor prematură, înainte de a fi avut urmași, însemna stingerea descendenței familiei lor, în care numele Menecrates și Apollonios erau transmise în mod tradițional din tată în fiu.

R. 7—8 — exprimă, în contextul epigramei, o consolare, întrucît, în ciuda sfîrșitului lor timpuriu, cei doi tineri reușiseră să aibă realizări demne de luat în seamă. Ca și în alte epigrame⁸¹, elogiul defuncților este asociat la acela al întregii familii. Cu rezerva eventualei exagerări pe care o implică, expresia στέμμασι [δ] ἔκ προγόνων κ[η]ρυσσομένηθ' face aluzie la cinstirile publice de care se bucuraseră Menecrates și Apollonios, asemenea strămoșilor lor. Verbul κηρύσσω amintește de altfel vocabularul decretelor onorifice, respectiv dispozițiile date pentru proclamarea de către crainici a cununilor și a altor cinstiri acordate de cetate, de efebi, etc.⁸². Întrebuințarea cuvîntului στέμμα⁸³ în locul

⁷⁰ E. Bernard, *op. cit.*, p. 80, n. 11, 2.

⁷¹ *Ibid.*, p. 303, n. 74.

⁷² W. Peek, *GV*, I, 1483, 1—2.

⁷³ *Ibid.*, 711, 7.

⁷⁴ E. Bernard, *op. cit.*, p. 115, n. 22.

⁷⁵ G. Kaibel, *Epigrammata Graeca*, 1965 (= 1878, 1879), 496, 3; W. Peek, *GV*, I, 1995, 3—4; 1900, 7—8; 1552, 5—6; 1874, 3—4; 228, 3—4; *id.*, *Epigramme und andere Inschriften aus Lakonien und Arkadien*. Sitzungsberichte der Heidelberger Akademie der Wissenschaften. Philosophisch-historische Klasse. Jahrgang 1971. 2. Abhandlung. Heidelberg, 1971, p. 29, n. 14, 1—2.

⁷⁶ W. Peek, *GV*, I, 1467, 4.

⁷⁷ G. Mihailov, *I. G. Bulg.*, I², 228, 1—2.

⁷⁸ W. Peek, *GV*, I, 2000, 1—2; 5.

⁷⁹ *Anth. Pal.*, VII, 602, 10.

⁸⁰ E. Griessmair, *op. cit.*, p. 95.

⁸¹ E. Griessmair, *op. cit.*, p. 81, unde se citează și se comentează epigramele W. Peek, *GV*, I, 1865, 5—6 și 1887, 5—6, ultima reeditată și comentată de E. Bernard, *op. cit.*, pp. 147—151, n. 27; cf. *ibid.*, p. 363.

⁸² *IG*, VII, 412, 25—26 (Oropus): κηρύττεσθαι δὲ τοὺς στεφάνους. — *OGIS*, I, 234, 30—31 și nota 21 (Delfi): καὶ ὕξει τὸν στέφανον αὐτοῦ ἐν τῷ πατρίδι. — Cf. *SEG*, I, 327, 14—15 (Callatis): [ἀναγορ]εῦοντος τοῦ κάρυκος ὁ δᾶμος στεφανοῖ τὸν γυμνασιάρχην . . . — Cf. G. Mihailov, *I. G. Bulg.*, I², 308 bis, 9 sq. — *Ibid.*, 44, 5—8. — *IG*, V 2, 22, 8 sq.

⁸³ În puținele epigrame în care l-am întâlnit, στέμμα are fie sensul de cunună, neprecizat altfel (W. Peek, *GV*, I, 1522, 5—6: αἰαὶ τὴν ἐπὶ πέπλα καὶ εἰς ἀμύριστα

obișnuitului *στέφανος* a fost poate reclamată de metrică, sau numai de preferința autorului epigramei pentru exprimări mai alese (cf. și r. 2)⁸⁴, preferință care caracterizează de fapt gustul literar al epocii. — Restul versului 7 și începutul celui următor vin să precizeze că Menecrates și Apollonios și-au meritat cununile pentru că au apărat cetatea: *ο[ύνεκα] πατρων ῥυθ[μει] —*. Această temă a apărării patriei este un loc comun al epigramelor dedicate celor ce s-au ilustrat sau au căzut pe cîmpul de luptă. — Expresia însăși, *πατρίδα ῥυομένους* apare în *Eumenidele* lui Eschil (232), cit și într-o epigramă care îi este atribuită⁸⁵. În forme mai mult sau mai puțin variate, tema revine în inscripții de-a lungul secolelor: *ῥυόμενοι χώρων*⁸⁶; *πατέρων ἄστεα ῥυόμενοι*⁸⁷; *εὐνομίαν ῥυσάμενοι πατέρων*⁸⁸; *πάτρας τείχεα ῥυόμενον*⁸⁹; *πάτραν . . . ῥυόμενοι*⁹⁰; *πάτρην ῥυομένην*⁹¹. Implicînd sentimente patriotice, ea reprezintă un motiv de consolare pentru cei rămași, îndeosebi atunci cînd figurează în epitafele celor care au murit chiar în luptă. Dată fiind lipsa aproape totală a ultimului rînd al epigramei, nu putem preciza dacă acesta era și cazul celor doi frați callatieni; ni se pare totuși puțin probabil, ținînd seama de menționarea proclamării cununilor și, mai ales, de invocarea Moirelor în primele rînduri.

Menecrates și Apollonios, fiii lui Apollonios al lui Menecrates, apar ca descendenți ai unei familii callatiene importante, ale cărei vechi tradiții de virtute cetățenească le-au continuat. Epigrama lor funerară trădează cultura aleasă a acestui mediu social, prin corectitudinea versurilor și a limbii, cit și prin efortul, vizibil uneori, de a nu se recurge numai la expresii stereotipe, împrumutate din repertoriul autorilor de epigrame, ci de a se înnoi forma de exprimare a temelor date. Monumentul funerar însuși, prin dimensiunile sale și prin iconografia basoreliefului, de tradiție greacă, rămîne remarcabil în ansamblul stelelor funerare din Dobrogea romană.

EPIGRAMME FUNÉRAIRE DE CALLATIS

Résumé

La stèle funéraire étudiée par l'auteur et datée de la fin du IIe ou du début du IIIe siècle de n.è. a été découverte à Mangalia (Callatis). Son relief central reproduit l'image de deux hommes debout, se tenant par la main — scène qui se

πεσοῦσαν στέμματα και βίβλους <σ>εἶο, πρόμοιρε, <τέ>ορρη; *Anth. Pal.*, VII, 223, 1—2: *ὁ χρυσέοισι στέμμασι σωρεῦσας ἀγχένας ὀπλοφόρους*, fie sensul de cunună obținută ca premiu la concursuri (W. Peek, *GV*, I, 1862, 5—6: *ἐν γὰρ ἀγῶσιν πολλακίς αἰνητὸν στέμμα πάλας ἔλαχον*; *ibid.*, 1026, 3—4: *σπεύδων ἀνελέσθ[αι] Πύθια καὶ πάτρῃ στέμμα πάλης κομίσει*; G. Kaibel, *Epigr. Gr.*, 881: *ἀράμενον δοιῶν στέμματ' ὀλυμπιάδων*).

⁸⁴ Cf. E. Bernand, *op. cit.*, p. 41.

⁸⁵ *Anth. Pal.*, VII, 255, 2 (= W. Peek, *GV*, I, 10, 2).

⁸⁶ W. Peek, *GV*, I, 12, 2.

⁸⁷ *Ibid.*, 1603, 16.

⁸⁸ *IG*, V, 2, 412, 6.

⁸⁹ *Corpus Inscriptionum Regni Bosporani*, 1965, 133, 4.

⁹⁰ W. Peek, *GV*, I, 31, 1—2.

⁹¹ *Ibid.*, 1486, 3—4.

rattache à l'iconographie grecque tout en portant l'empreinte stylistique de l'art romain provincial. L'épigramme gravée en haut du relief est de tradition homérique; ses distiques élégiaques attestent une versification correcte. On y constate les phénomènes linguistiques courants ($\epsilon > \iota$, $\sigma > \zeta$) de la langue en usage pour les inscriptions grecques d'époque romaine trouvées en Dobroudja et en Bulgarie. Un mot nouveau apparaît à la l. 3: $\upsilon\phi\eta\lambda\iota\zeta$ „au-dessous de l'âge“ (voir note 11). — L'analyse des thèmes et des expressions nous ramène tantôt aux poèmes homériques (l. 1, 4), tantôt à d'autres épigrammes funéraires ou à des informations biographiques au sujet des deux défunts: Moïra, avec son fil, avait descendu prématurément au tombeau les fils d'Apollonios: Ménécratès, l'aîné qui n'avait pas encore coupé sa barbe pour la première fois, et son frère Apollonios, encore plus jeune. Comme ils portent le nom de leur père, voire de leur grand-père, il est à présumer que la ligne 6 suggère qu'il s'agit des deux derniers descendants d'une famille, dans laquelle les noms de Ménécratès et Apollonios devaient être traditionnels. Tout comme leurs pères, les deux jeunes hommes avaient eu droit aux honneurs pour avoir défendu leur patrie.

Dans l'ensemble des monuments funéraires de la Dobroudja romaine, cette stèle s'avère une pièce remarquable aussi bien en ce qui concerne son type iconographique que du point de vue des qualités littéraires de l'épigramme.

GRABEPIGRAMM AUS CALLATIS

Zusammenfassung

Der von uns besprochene Grabstein, datiert am Ende des II. und Anfang des III. Jhs. u. Z., wurde in Mangalia (Callatis) entdeckt. Das Zentralrelief, welches zwei sich an der Hand haltendes Menschen darstellt, trifft man in der griechischen Grabikonographie, aber vom stilistischen Standpunkt betrachtet, enthält es charakteristische Züge provinziäl-römischer Kunst. Das Grabepigramm ist im elegischen Distichon am oberen Teil des Reliefs graviert. Die Versifikation, homerischer Tradition, ist korrekt. Die antreffenden linguistischen Eigenschaften sind laufend in der Sprache der römerzeitlichen griechischen Inschriften aus der Dobrudscha und Bulgarien. In der 3. R. erscheint das neue Wort $\upsilon\phi\eta\lambda\iota\zeta$ „unter dem Alter“ (siehe Anmerkung 11). Die Analyse der Themen und Ausdrücke führt uns entweder zur Dichtung Homers (R. 1 und 4), oder zu anderen Grabepigrammen oder auch zu Nachrichten über die Verstorbenen. Moira hat zu früh die Söhne des Apollonios im Grab gerufen: Menecrates, der ältere, welcher sich noch nicht einmal den Bart abgeschnitten hat und seinen noch jüngeren Bruder Apollonios. Da sie die Namen ihres Vaters und Grossvaters tragen, kann man aus der 6. R. annehmen, dass die zwei Jungen die letzten Nachkommen ihrer Familie, in der die Namen Menecrates und Apollonios traditionel waren, sind. Gleich ihren Vorfahren, haben die jungen Leute, für die Verteidigung des Landes, Ehrenbezeugungen erhalten. Der Grabstein zeichnet sich, unter den griechischen römerzeitlichen Grabdenkmälern aus der Dobrudscha, sowohl durch den ikonographischen Typus des Reliefs als auch durch die literarischen Eigenschaften des Epigramms aus.